

да отговори на един конкретен проблем, поставен пред марксистическата естетическа мисъл у нас.“ (27). По-нататък се обръща внимание върху „сходството на политическия момент, при който е била написана и при който се превежда и публикува у нас.“ В следващите редове мисълта се насочва към едно обстоятелство от принципен характер, което има първостепенно значение не само за първите години на века в Русия, и не само за 20-те години в България, но и за наши дни: „Оглавявайки общия фронт на демократичните сили, болшевишката партия начело с Ленин се стреми да разграничи задачите на предстоящата буржоазнодемократична революция от задачите на бъдещата социалистическа революция. И ако в областта на организационния и политическия живот се правят компромиси, образуват се блокове, единни фронтове, и пр., то в областта на идеологията не бива да има никакви компромиси. Историческата задача на Болшевишката партия е издигането на социалистическия идеал, разкриването на неговата политическа, икономическа, философска същност. . . При това положение, литературата като една от формите на идеологическия живот не може да остане настрана, безучастна. Тя трябва да стане част от общопролетарското дело и със свои специфични средства да разкрива величието и красотата на социалистическия идеал.“ (27—29). Последователен в това тълкуване на Лениновите позиции, когато посочва отрицателната оценка на Луначарски за идейно-естетическата същност на футуризма, Колевски прехвърля мисълта си в наше време и прави съответни критически изводи. Редно е да се ограничим с тези примери, които свидетелствуват не за обикновено „осъвременяване“ на изложението, а за виждане и изтъкване на съвременното значение, което имат редица основни факти, явления, теоретически положения, проблеми и позиции в литературната история.

У автора на „Патосът на Октомври“ усетът за актуалност се съчетава с очевидно предразположение към полемика, било открита или усеяща се в подтекста. Личи също стремеж към разграничаване както от постулатите на догматизма, така и от стихията на либерализма в идейно-естетически позиции.

Положителните страни на историко-литературното изследване на места, особено в

първата половина, се засенчват донякъде от липсата на необходимата прегледност и целенасоченост. Авторът често се отклонява в странични, несвойствени за такъв труд теми. В своето изложение той се старее да документира, в някои случаи, едва ли не целия процес на подготвително-проучвателната работа, която е извършил. Нима е необходимо да се отделят толкова страници, за да се проследи как партийният печат и партията като цяло посрещат Октомврийската революция, как защищават от нападки съветския строй? Твърде нашироко е разказано също за отношението на А. Страшимиров, в „Ведрина“ и сп. „Наковалня“ към Съветския съюз. Могат да се посочат и други примери. Накратко казано, книгата страда от известен емпиризм; нужна е била по-голяма съсредоточеност и повече вгълбеност около централните проблеми.

В увода към своята книга Васил Колевски посочва, че неговите седемнадесет очерка показват в хронологически ред сложния историколитературен процес във изследвания период с оглед на мястото и ролята на съветската литература в него. Тази констатация можем да приемем без всякакви уговорки. Бихме отбелязали обаче, че макар на места в книгата да има изводи и обобщения за влиянието на съветската литература у нас, тъй като цялата книга третира именно този проблем и насочва мислите на читателя към него, изследването изисква по-нататъшна, завършваща стъпка, при която да бъде направено цялостно обобщение, да се разкрият в отделна глава най-значителните закономерности и значения в миналото и настоящето на огромната роля, която съветската художествено-литературна и естетическа мисъл играе в развитието на нашата литература и изкуство и по-специално за утвърждаването на социалистическия реализъм у нас. Съобразно задачата, която си е поставил, Васил Колевски анализира главно процеса на нейното идейно-естетическо и мирогледно влияние. До въпроса за влиянието ѝ върху самата художествено-литературна практика обаче той, както бе споменат по-горе, само се докосва тук-там. Неговият труд допринася извънредно много, за да се пристъпи към тази изключително отговорна и сложна тема, чиято разработка трябва да бъде дело на колективни усилия,

Иван Вандов

„ПРОБЛЕМИ НА ЛИТЕРАТУРНАТА КОМПАРАТИВИСТИКА“

Такова е названието на една публикация¹ на Института за световна литература при Словашката академия на науките. С риск

¹ D. Durišín, Problémy literárnej komparatistiky, изд. SAV, Bratislava, 1967, стр. 208.

да представя едностранно автора ѝ (Д. Дюришин) не коментирам уводната част, авторския диалог с нови и най-нови авторитети на световната компаративистика (Ван Тигем, Волман, Жирмунски, Неупокоева, Бакош, Пет-

рус и редица други). Невъзможно е да се покаже и конкретният, аналитичен материал, въз основа на който авторът изгражда една логически стройна концепция.

По-важни ми се виждат ония нови тенденции и инициативи, с които тази словашка публикация би могла да стимулира аналогични сфери на сравнителното, и по-специално на сравнителното славянско литературознание у нас.

В днешно време, както констатира Диорин в „Проблеми на литературната компаративистика“, три концепции си оспорват правото за синтез на „Световната литературна история“. Доста разпостранено убеждение е, че световното литературно единство е просто сбор от литературни явления, от отделни, паралелно развиващи се национални литератури. За други учени това единство не е нищо друго, освен универсален, супернационален сурогат. Най-приемлив изглежда е възгледът, който уважава както междулитературните, така и отношенията и зависимостите вътре в самите национални литератури.

Усилията да се опознае литературният процес в по-широк, междулитературен контекст изведоха на преден план сравнителният метод. „Прекосиха“ се границите на националната литература, за да се потърсят зависимости и отношения най-напред в сродните етнически, езикови, географски и подобни литературни комплекси, а после и в световната литературна общност. Но твърде скоро този методологичен похват бе абсолютизиран. Сравнителната интерпретация се насочи предимно към отношенията и аналозите само от междулитературен характер, без оглед на националния литературен процес. Очевидно, предмет на сравнителното изследване могат да бъдат разнообразни междулитературни явления, отношения, подобия, респ. отличия, но тяхното литературноисторическо и теоретично обяснение трябва да се съобразява винаги с националния литературен процес. И за да не бъде такава едно обяснение съвсем общо, необходимо е да се класифицира сравнителният материал, с оглед на неговата обусловеност и същност.

Диорин изхожда от два типа литературни отношения: генетични (контактни) и типологични зависимости (аналогии, подобия, респ. отличия). Литературните отношения като проява и израз на етнически и езикови комплекси авторът не е обособил в отделни групи, а само като специфична сфера на междулитературни отношения и типологични зависимости. Контактните или генетични връзки и отношения са разчленени на „екстерни“ (външни) и „интерни“ (вътрешни). „Екстерните“ — обусловени главно от външни фактори, а „интерните“, сигнализиращи за вътрешно-литературни зависимости. „Интерните“ контакти по правило се преплитат или просто сливат с типологичните аналогии. През преходния период от романтизъм към реализъм в словашката литература отноше-

нието към Гогол например носи „екстернен“ характер. Основен материал тук са публицистичните бележки, вести, коментарии и преводи на Гоголеви творби. По това време тя преводи изпълняват информационна функция, не са се ввели още в литературния процес, не са станали „интерно-контактна“ проява. Но когато през 80-те години в словашката литература нараства творческите възможности и амбиции, задълбочават се и литературните контакти, както свидетелствуват подобия и отличия с Гоголево творчество в разказите на словашкия реалист Мартин Кукучин.

От какво значение е диференциацията на „екстерните“ от „интерните“ контакти доказва в най-ново време и опитът от V международен славистичен конгрес през 1963 г. в София. Повече от докладите третираха „екстерни“ контакти, био-библиографски данни за литературните отношения и връзки, като ги съпоставяха, повече или по-малко прозорливо, с идейно-обществената ситуация в определени исторически периоди. Недоверие към конгресните доклади със сравнителен характер подклаждаха дори самите им названия, техните глобални, недиференцирани аспекти („Украинско-полски литературни връзки през XIX в.“, „Главни етапи на украинско-българските връзки през XIX и XX вв.“, „Чешко-полски литературни отношения през втората половина на XIX в.“ и т. н. и под.). Разбира се, и напред ще бъде необходимо да се отдели повишено внимание на този род помощно-научни трудове, да се събират и систематизират публицистични, литературни и архивни фондове. Не трябва да се подценяват екстерно-контактните проучвания като безусловен преход към сравнителната литературна интерпретация, ако не искаме тази интерпретация да прозвучи едноностранно. Не бива също така да се забравя, че твърде често „екстерните“ литературни прояви влияят и пряко обуславят „интерните“ контактни възприятия и литературни взаимодействия. Необходимо е обаче да се има предвид, че при „интерно-контактните“ отношения се касае до сравнения на художествени течения, методи, литературни видове, произведения, форми и техните исторически, обществени и литературни зависимости. Такава интерпретация предявява по-високи изисквания към анализа на художествената структура, към крайния, цялостен синтез.

Интерес представят и разсъжденията на словашкия учен за типологичните литературни зависимости. Всяка литература проявява специфични тенденции, но и такива от по-общ характер. Сравнителният метод следва не само различните форми на литературното възприятие (реминисценция, импулс, сходства и под.) при генетичните отношения, но и литературните аналогии, паралели, подобия, респ. отличия на типологичните зависимости. И докато формите на литературното въздействие (влияние) са в известна степен пряко

„зависими“, типологичните аналогии са значително „по-свободни“, „независими“ и не обусловени от прякото отношение.

Зачестилата неточна употреба на термина „типологичен“ доведе напоследък до неговата девалвация и намали практическата му оперативност като методологична категория. Понякога понятието „типологично“ се свързва с „типология“ въобще, с един безкраен кръг от проблеми, сред които се губи конкретното, функционално съдържание на „типологичната зависимост“. В други случаи „типологичното“ сравнително изследване се насочва към потесен кръг от проблеми и явления, но повече от генетично естество — отъждествяват се понятията „генетични отношения“ с „типологични зависимости“ или пък към последните се приобщават „интерно-генетичните“ прояви на литературните отношения.

Типологичните аналогии, по мнението на Дюриниш, не представят еднородни явления и могат да се класифицират между другото и от гледна точка на тяхната интензивност и причина обусловеност. При измерение на интензивността оценъчните критерии придобиват принципиален характер. Но често тези критерии се изработват само въз основа на сравняваните явления. По такъв начин арбитър за интензивността на установените аналогични зависимости става обикновено едно от сравняваните явления, т. е. онова, което показва по-висша естетическа стойност, по-голяма художествена зрелост (лит. явление, писател, произведение и под.). Полученият по този път обобщения наистина подпомагат реконструкцията на зависимости в две национални литератури, показват аналогите и подобията между две изследвани явления, но не следват общите цели на типологичната, сравнителна интерпретация. Подобни критерии, изводи и обобщения са само частични и трябва отново да се подлагат на преоценка от гледна точка на зависимостите в световната литературна история. Но точни критерии, както сам признава Дюриниш, при днешния стадий от развитието на сравнителното литературознание и измервания на интензивността на типологичните зависимости е почти невъзможно да бъдат постигнати.

По причина обусловеност Дюриниш разделя литературните аналогии на: обществено-типологични, литературно-типологични (стилово-типологични) и психологично-типологични. С уговорка, разбира се, че се касае за такива литературни явления, които взаимно се обуславят, преплитат и покриват. Като подходящ пример от сферата на обществено-типологичните аналогии се припомня проблемата за „излишния човек“ в европейските литератури на 19 век — проблематика, характерна не само за руската класическа литература, но и за най-големите европейски литератури. В случая не се касае за аналогии, възникнали от специфично литературни закономерности или пък в резултат на психическа нагласа у писателите, а за една бли-

зост на европейското мислене, обусловено от аналогични, обществено-исторически процеси.

Наред с поляризираните два методологични похвати („контактен“ и „типологичен“) Дюриниш различава още „контактно-типологичен“ и „типологично-контактен“. Най-често чрез литературната интерпретация („екстерно-контактна“ и „интерно-контактна“) те навеждат към разрешаване на типологични въпроси. На практика да се дистанцират стриктно генетичните отношения от типологичните зависимости е почти невъзможно. Защото онова, което ни се вижда типологична аналогия при сравнението на литературни явления, може да е било предизвикано от по-далечни, контактни отношения. Мнозина, в модни увлечения, дават преднина на типологичните зависимости, без да познават достатъчно характера на генетичните отношения...

Няколко думи и за третата глава от книгата на Дюриниш, посветена на сравнителния анализ. Какви литературни произведения, писатели, школи, направления, литературни видове, какви елементи на художествената структура могат по принцип да бъдат предмет на взаимно сравнение? Произволен ли е този подбор или съществуват известни обективни предпоставки? Ще отмина тези интересни въпроси, на които словашкият учен убедително отговаря в книгата си и ще се спра на въпроса за периодизацията на литературните отношения. Дюриниш счита, че тя се изгражда както при литературата въобще. На първо място се държи сметка за вътрешно-литературните отношения — нелитературните аспекти се отбелязват дотолкова, доколкото оказват непосредствено отражение в литературния процес, в който постъпват чужди художествени ценности. При периодизацията на междулитературните отношения от значение са предпоставките на отношението и въздействието, възникнало в литературата, която възприема. Дюриниш се отнася отрицателно към ония методологични похвати, които съпоставят литературния материал с идейно-обществените факти, които очертават само определени етапи на литературните отношения, като следват йерархичната значимост на литературни явления и личности. Например някои разделят украинско-чехословашките връзки и отношения през 19 век на „Дощевченковски период“, „Шевченко и чешката литература“ и т. н. Подобни примери съвсем не са изключение и по думите на Дюриниш следват една доста повърхностна периодизация, чужда на теоретичните постижения, които прецизират изследователския метод.

Терминологичното своеволие справедливо тревожи автора на „Проблеми на литературната компаративистика“. Не е необходимо — пише той — да подчертаваме непрекъснато само най-общите, изходни позиции и принципи на съвременното сравнително литературознание, но да се стремим към разрешаването на цял комплекс от най-конкретни въпроси на научната практика. Трябва да се

прецизират названията на отделни понятия, да се пресече терминологичната стихийност и разколебаност, теоретична неизясненост на редица понятия и категории. Не е нужно например да се отказваме от старото название „компаративистика“ само заради едностранните похвати на по-старата научна практика. Не е остаряло и понятието „влияние“, но има „влияние-отглас“, „влияние-въздействие“ и т. п. „Литературното отношение“ е едно общо понятие, което разполага с различни форми, между другото например „повлияване“ и т. п. Въпросите за терминологията обаче, са струва ми се, специфична област, която най-добре може да се проучи в рамките на националното, сравнително литературознание. . .

*

Не искам да завърша само с пожелание книгата „Проблеми на литературната компаративистика“ да бъде преведена на български и направена достъпна за нашите литературни работници. Не считам, че тя ще ни открие някакви напълно непознати сфери на сравнителното литературознание и по-специално на литературната славистика. Но може и трябва да ни застави да помислим сериозно върху състоянието и перспективното развитие у нас на този важен и толкова актуален научен отрасъл; да помислим какво вършим в тая насока. И тъй като всеки копнеж по непознатото и непостижнатото започва от познатото постигнато, всяко неспокойно настояще, прикляпано от перспективата, не може да не държи сметка за миналото, ако наистина уважава себе си, ще си позволи, съвсем телеграфно, да припомня някои данни за началните прояви и развитие на българската литературна славистика. Ще ги извлекат от най-новата книга на проф. Ем. Георгиев „Общо и сравнително славянско литературознание“²

Въпреки популярността на славянската задружност през възрожденската епоха младото българско литературознание опознава само част от руската и сръбската литература и съвсем спорадично другите славянски литератури. Всеизвестна е близостта и родството на Ботев и Каравелов с руската революционна демокрация, участието на Каравелов в сръбския литературен живот от края на 60-те и началото на 70-те години на миналия век. . . Българските филолози, учили в Чехия и Русия (като например К. Петкович, Р. Жинзифов, Т. Икономов, А. Илиев, Г. Бенев и редица други) правят усилия да развият националната ни култура и литература въз основа на славянската. . .

Отчуждаването на официална България от славянството след Освобождението (1877—78) дава отражение и върху интереса и ориентацията към славянските литератури. В де-

сетилетията до Втората световна война все по-рядко срещаме в художествената практика преводи от славянски писатели. Интересът обаче към славянските литератури до 9 септември 1944 г. не изчезва — нито в литературното творчество, нито в областта на литературно-славистичните изследвания. Много писатели и след Освобождението не скъсват с традициите на Възраждането, а прогресивната интелигенция поддържа интереса, главно към руската обществена и литературна мисъл, по-късно, особено интензивно и към съветската култура и литература.

Сферата на литературно-славистичните изследвания до деветосептемврийската социалистическа революция се откроява най-добре в катедрите по славянознание и литературознание при Софийския държавен университет и в съответното отделение на Българската академия на науките. Лекции по славянски литератури се четат още при възникването на Университета от професори — ярко изяви личности в литературния живот на България (Александър Балан, Иван Шишманов, Боян Пенев, Йордан Иванов). Външните показатели на творчески литературно-славистични изяви у нас не са малко. Понякога те са неразривно свързани с обществения и литературен живот, понякога носят спорадичен характер. Славянските литератури се възприемат и тълкуват от различни позиции — най-често идейно-политически, а вече в университетската ни и академична литературна славистика — и от активизирана естетическа платформа. Наличните данни и показатели обаче не са довели и до днес до една по-стройна концепция на сравнителното славянско литературознание — в повечето случаи то си остава недоразвит придагък към националната литературна наука. Нашето минало в този аспект представя един дълъг подготвителен период на натрупване сравнителен материал, непрекъснато попълване и разширяване на „жанровете“, начален път към марксистическата, сравнително-литературна интерпретация.

След Девети септември един малък кръг от наши литературно-слависти публикува поредица очерци, монографии, литературни изследвания, особено интензивно по време на славистичните конгреси през 1958 г. в Москва и в София през 1963 г. Тези славистични публикации, с теми от руската, полската, чешката, словашката, лужишко-сръбската, сръбската, хърватската, словенската, украинската, белоруската литературни истории, представят любопитен материал за „Историята на българската литературна славистика“. Но по-важни от резултатите в случая характерните тенденции на тази литературна славистична продукция. По същество тя з. сегна само необходими, по-елементарни препоставки на сравнителното литературознание. Информативно-познавателната интерпретация очевидно ще се запази и занапред, но тя трябва да разнообрази своята ориен-

тация, авторско виждане и методологични похвати. С най-големи шансове за успех ми се вижда оная литературна интерпретация, която не претендира за категоричност, която дава преднина на пестеливия и сдържан език, която преодолява описателните маниери и популярния стил на университетската педагогическа лекция — най-масовата проява на литературната славистика у нас почти до наши дни. . . Очевидно ще трябва да преодоляваме застарелите идейно-информативни похвати на сравнителната интерпретация.

Актуални за сравнителното ни литературознание си остават контактните отношения, но в тяхната историко-описателна и литературна зависимост. Особено внимателно ще трябва да се разкриват обстоятелствата, при които тези отношения стават обект на типологични изследвания. Актуални са и постановките и сравнителният анализ на ония литературни явления от литературната история и съвременното на славянските литератури, които съдържат в своята специфика аналогични в литературния ни живот явления. Трябва най-после да се преодолее „терора“ на една или друга методологическа концепция — самият характер на сравнителния материал предполага разнообразие в литературно-научното тълкуване. Да обърнем внимание и върху периодизацията и терминологията в нашите сравнително-литературни работи.

Необходими са ред практически мероприятия, които биха дали платформа на нашите амбиции, инициативи и, разбира се, възможности. Казах преди малко, че книгата на словашкият учен не разкрива непознати за нас сфери и сега трябва да добавя, че тя разкрива неумението ни да показваме пред себе си и чуждите и онова малко ново, което сме постигнали в дългия път към своя концепция на славянското сравнително литературознание. Ето например един от най-изтъкнатите ни литературоведи-слависти проф. Ем. Георгиев след „Очерките“ си за славянските литератури, в които въпреки монументалната комплексност на тематични и идейни аспекти не достигна желаната идейно-естетическа пълнота и сравнителен анализ, издаде специален труд по проблемите на сравнителното изследване. Би следвало това да стане една

солодна основа за разговори и дискусии, за търсене приноса и измеренията на националната ни славистика; в тия разговори би следвало да участвуват всички познавачи на нашата и на чуждите литератури. Но това не стана и, разбира се, не само по вина на автора. Неговият пропуск (аналогично и на авторите на ценини, сравнителни изследвания, разпръснати по редица неспециализирани, сравнително-литературни сборници и периодически издания) намирам главно в недиференцираното проблемно съдържание на споменатата книга. Теоретичните сравнителни аспекти и проблеми често се губят сред литературно-исторически прегледи и обзори, идейно-информативни и общи постановки на проблеми на литературната славистика у нас. Може и да греша но, струва ми се, че оригиналните изводи и обобщения, до които е дошъл нашият автор и които предшествуват редица чужди „открития“, трябваше да бъдат показани в една по-стройна и зрима система. . . В литературните ни центрове могат най-сетне да бъдат създадени творчески групи за разработка на сравнителен, литературен материал, а спорадичните сборници на Софийският университет и Литературният институт да специализират някои от поредиците си за сравнителното литературознание. Крайно време е да се направи и един предварителен подбор на сравнителни и изследователски теми и да се привлечат за тяхното изпълнение повече литературни работници. Не е ли парадоксално една древно-славянска страна като нашата да не разполага днес дори с едно полугодишно списание за славянски сравнителни изследвания! Списание „Език и литература“, ако иска да изпълнява тази задача, ще трябва да постави на по-заден план преводните и лингвистични студии, които доминират в неговото съдържание. Днес, когато отново заговорихме за национална чест и достойнство, трябва да изявяваме и да показваме пред света нашата съпринадлежност и инициативност в един научен отрасъл с минало и големи потенциални възможности в България. Да помислим и по въпросите, които съвсем бегло изнесох от книгата на словашкият учен — особено сега, в навечерието на VI международен конгрес на славистите в Прага.

Георги Вълчев

SOMMAIRE

<i>150 ans de la naissance de Karl Marx</i>	
Ivan Slavov — Aspects du style littéraire de Marx	3
<i>100 ans de la naissance de Maxime Gorki</i>	
Lazar Tzvetkov — Gorki devant le monde contemporain	18
*	
Eléna Dimitrova — L'image satirique chez Aléko Konstantinov	30
Vidka Nikolova — Ghéo Milev. Révolution et vues esthétiques	53
Mark Poliakov (Moscou) — „Travail inspiré“. Sur les problèmes de la dynamique des genres critiques	61
Lioubène Ghéorghiev — Dragomir Assénov	80
<i>Souvenirs</i>	
Vitcho Ivanov — Souvenirs sur Théodore Trayanov	93
<i>Devants le VI-eme congrès international de slavistique</i>	
Emile Ghéorghiev — Viktor Teplakov — le premier chantre du paysage bulgare	103
COMMUNICATIONS, MATÉRIAUX ET DOCUMENTS	
Boniou St. Anghélov — Nouvelles informations sur l'oeuvre littéraire de Ghéorghii Skilitza	113
Géliou Avdjiev — Constantin Vélitchkov et la France	118
Nikolaï Getchev — A travers la correspondance de Stoyan Mikhailovski	123
REVUE	
Christo Iordanov — La poétique de Vazov, d'Eline Péline et de I. Iovkov	141
Ivan Vandov — Un travail de recherche précieux et actuel	149
Ghéorghii Viltchev — „Problèmes de la littérature comparée“	152

Адреси — на редакцията: сп. Литературна мисъл, бул. Витоша 39, София Ц. тел. 88-42-89
на администрацията: Издателство на БАН, София 13, кв. Гео Милев, ул. 36, бл. VI
тел. 72-44-11. Абонаменти се внасят във всички пощенски станции или по с/ка №96Т/115 БНБ —
Софийски градски клон

Технически редактор Ив. Димитрова

Дадена за набор на 26. III. 1968 г.
Печатни коли 9,88
Формат 71×100/16 Тираж 3200
Отделна книжка 0,75 лв.

Подписана за печат на 13 V. 1968 г.
Издателски коли 11,76
Поръчка № 252
Годишен абонамент 4 лв.